

«Κύρτου πλέγματα»
Δίκτυα οικονομίας, εξουσίας και γνώσης στον ελληνικό χώρο από τους προϊστορικούς χρόνους έως τη σύγχρονη εποχή: αναλυτική τεκμηρίωση – ερμηνευτική χαρτογράφηση – συνθετικές προσεγγίσεις
(ΚΡΗΠΙΣ 447995)

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3 Δίκτυα θεσμών

«Παραδοτέο 3.2: Επιστημονικά δημοσιεύματα»

-2-

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΔΑΡΑΣ

Βυζαντινές δωρεές στους νομαδικούς λαούς (453-602)

ΑΘΗΝΑ 2015

η περιφέρεια στο **επίκεντρο** της ανάπτυξης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), στο πλαίσιο του Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα (ΕΠΑΝ ΙΙ) και των Π.Ε.Π. Αττικής, Π.Ε.Π. Μακεδονίας - Θράκης

Η Πράξη ΚΡΗΠΙΣ 447995 με τίτλο «Κύρτου πλέγματα. Δίκτυα οικονομίας, εξουσίας και γνώσης στον ελληνικό χώρο από τους προϊστορικούς χρόνους έως τη σύγχρονη εποχή: αναλυτική τεκμηρίωση — ερμηνευτική χαρτογράφηση — συνθετικές προσεγγίσεις» υλοποιείται στο πλαίσιο της Δράσης «Αναπτυξιακές προτάσεις Ερευνητικών Φορέων-Κρητίς», που χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» (ΕΠΑΝ-ΙΙ), Άξονα Προτεραιότητας (Α.Π.) 1 «Δημιουργία και Αξιοποίηση της Καινοτομίας Υποστηριζόμενη από Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη» και από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) στις 3 Περιφέρειες μεταβατικής στήριξης του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007 – 2013. Η Δημόσια Δαπάνη συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από Εθνικούς Πόρους.

Βυζαντινές δωρεές στους νομαδικούς λαούς (453-602)*

Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του ιστορικού A. Cutler, τα δώρα των ισχυρών ηγεμόνων κατά τους Μέσους Χρόνους, μεταξύ των οποίων και εκείνα του βυζαντινού αυτοκράτορα, είχαν πολυσήμαντο ρόλο. Τα δώρα αυτά αποτελούσαν έκφραση του πλούτου της πολιτικής (αυτοκρατορικής) εξουσίας, των οικονομικών της αποθεμάτων (εν είδει συσσώρευσης κεφαλαίου) και ταυτόχρονα αποτελούσαν έκφραση της αυτοκρατορικής ιδεολογίας. Ως προς την αξία τους, ο μελετητής τα κατατάσσει στην κατηγορία των πολυτελών αγαθών (*élite goods*).¹ Οι ποικίλες δωρεές του βυζαντινού αυτοκράτορα προς τους ξένους ηγεμόνες, οι οποίες πραγματοποιούνταν μέσω της ανταλλαγής πρεσβειών, αποσκοπούσαν στη σύσφιξη των σχέσεων με αυτούς ενώ στην περίπτωση βαρβαρικών λαών, ιδιαίτερα κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο, οι δωρεές συνδέονταν συχνά με την παραχώρηση εδαφών για εγκατάσταση (καθεστώς υποσπόνδων/φοιδεράτων), γεγονός που παρατηρείται σε μικρότερη κλίμακα για τους νομάδες συγκριτικά με τους γερμανικούς λαούς.

Η παραχώρηση εδαφών για εγκατάσταση δεν θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στις περιπτώσεις των δωρεών καθώς τυπικά η αυτοκρατορία διατηρούσε τα κυριαρχικά της δικαιώματα στις περιοχές αυτές. Ως προς την παραχώρηση εδαφών στους νομάδες, σημαντικές διευθετήσεις πραγματοποιήθηκαν από τον αυτοκράτορα Μαρκιανό αμέσως μετά τον θάνατο του Αττίλα, και ως επακόλουθο της μάχης του Νεντάο το 454, όπου οι Γεπίδες του Αρδάριχου και άλλοι έως τότε υποτελείς λαοί νίκησαν τους Ούννους και τους συμμάχους τους.²

Η κυριότερη περίπτωση αυτοκρατορικών δωρεών προς τους νομαδικούς λαούς ήταν η καταβολή χρηματικών χορηγιών προκειμένου η Κωνσταντι-

* Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Κύρτου Πλέγματα» της Δράσης ΚΡΗΠΙΣ, της ΓΓΕΤ. Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2017-2013 (Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα) και του Π.Ε.Π. Αττικής.

1. A. CUTLER, *Gifts and Gift Exchange as Aspects of the Byzantine, Arab, and Related Economies*, *DOP* 55 (2001), 247-278. Για τα δώρα στις διπλωματικές αποστολές των Βυζαντινών, βλ. γενικότερα, *Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, εκδ. J. Shepard - S. Franklin, London 1992. Β. ΒΛΥΣΙΔΟΥ – ΣΤ. ΛΑΜΠΑΚΗΣ – Μ. ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ – Τ. ΛΟΥΓΓΗΣ, Σεμινάρια περί βυζαντινής διπλωματίας, Αθήνα 2006 [αγγλική μτφρ. από τον N. Russell, *Byzantine Diplomacy: A Seminar*, Athens 2007].

2. Βλ. σχετικά, Γ. Θ. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Μεταξύ Αττίλα και Βαϊανού. Το Βυζάντιο και οι νομαδικοί λαοί από το 453 έως το 558*, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 24 (2014), 77-78. Βλ. επίσης στο ίδιο, 87, για την εγκατάσταση Κουτριγούρων στη Θράκη το 551/52 από τον Ιουστινιανό.

νούπολη είτε να αποφεύγει τις επιδρομές τους είτε να τους θέσει στην υπηρεσία της. Γύρω στο 520/22 ο Ιουστίνος απέστειλε δώρα και ετήσιο φόρο προς τον ηγεμόνα των (Σαβείρων;) Ούννων Ζίλιγιβι και ο τελευταίος, αφού έδωσε όρκο στον αυτοκράτορα, συμμάχησε μαζί του. Στη συνέχεια όμως ο Ζίλιγιβι προσέγγισε τον Πέρση βασιλέα Καβάδη και εκστράτευσε με είκοσι χιλιάδες άνδρες εναντίον των Βυζαντινών. Ο Ιουστίνος γνωστοποίησε στον Καβάδη τα σχετικά με την παραβίαση του όρκου του Ζίλιγιβι και ζήτησε τη φιλία του Πέρση ηγεμόνα ώστε *μη ὑπὸ τῶν κυνῶν τούτων παίζεσθαι*. Όταν ο Ζίλιγιβι επιβεβαίωσε ενώπιον του Καβάδη τα λεγόμενα του Ιουστίνου, ο Καβάδης τον δολοφόνησε, έχοντας την υποψία ότι είχε προσεγγίσει τους Πέρσες με δόλο, και ζήτησε ειρήνη από τον Ιουστίνου.³ Στην αρχή της βασιλείας του Ιουστινιανού, το 528, ήλθε στην Κωνσταντινούπολη η Βώα, *ρήγισσα* των Σαβείρων Ούννων, η οποία μετά τον θάνατο του άνδρα της Βλαχ εξουσίαζε λαό εκατό χιλιάδων ανθρώπων. Με προτροπή του Ιουστινιανού, δόθηκαν στη Βώα βασιλικά ενδύματα, αργυρά σκεύη και πολλά χρήματα. Η τελευταία συγκρούστηκε στη συνέχεια και νίκησε δύο περσόφιλους Ούννους ηγεμόνες, τον Γλωμ και τον Τύραγξ.⁴ Τον ίδιο χρόνο επίσης, έφθασε από την Κριμαία στην Κωνσταντινούπολη και βαπτίστηκε χριστιανός ο Γρωδ, ηγεμόνας των Ούννων του Βοσπόρου. Ο Ιουστινιανός τον τίμησε με πολλά δώρα και τον έστειλε στην πατρίδα του για να υπερασπίζεται τα βυζαντινά συμφέροντα και την πόλη του Βοσπόρου, σημαντικό εμπορικό κέντρο όπου συναλλάσσονταν οι Βυζαντινοί με τους Ούννους. Το σχέδιο εκχριστιανισμού ωστόσο απέτυχε καθώς ο Γρωδ έπεσε θύμα συνωμοσίας των Ούννων ιερέων.⁵

Μεγάλες χρηματικές χορηγίες φαίνεται ότι αποδόθηκαν την εποχή του Ιουστινιανού στους Ουτιγούρους και τους Κουτριγούρους. Οι δεύτεροι ωστόσο δεν διέκοψαν τις καταστροφικές επιθέσεις τους στα βυζαντινά εδάφη και ο Προκόπιος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι αν και δέχονταν πολλά

3. Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, εκδ. I. THURN, *Ioannis Malalae Chronographia* [CFHB 35], Berlin 2000, 17. 10, 341-342: *πέμψας γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ δῶρα πολλὰ καὶ σύνταξιν παρ' αὐτοῦ λαβῶν μεθ' ὄρκου...* Θεοφάνης, *Χρονογραφία ἐτῶν ΦΚΗ'*, εκδ. C. de Boor, *Theophanes Confessor, Chronographia*, Leipzig 1883, 167. Ο. MAENCHEN-HELFFEN, *Die Welt der Hunnen*, Wien - Köln - Graz 1978, 285. Σ. ΠΑΤΟΥΡΑ-ΣΠΑΝΟΥ, *Χριστιανισμός και Παγκοσμιότητα στο πρώιμο Βυζάντιο. Από τη θεωρία στην πράξη* [ΙΒΕ/ΕΙΕ, Μονογραφίες 10], Αθήνα 2008, 257. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικό λαοί*, 93.

4. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, 18. 13, 360: *καὶ προτραπεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ξενίοις πολλοῖς μαργαρίτων καὶ βασιλικῆς φορεσίας καὶ σκευῶν διαφόρων ἐν ἀργύρῳ καὶ χρημάτων οὐκ ὀλίγων...* Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 175. Ο. MAZAL, *Justinian I. und seine Zeit. Geschichte und Kultur des Byzantinischen Reiches im 6. Jahrhundert*, Köln - Weimar - Wien 2001, 107, 251. ΠΑΤΟΥΡΑ-ΣΠΑΝΟΥ, *Χριστιανισμός*, 260-261. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 82, 93-94.

5. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, 18. 14, 360-362 (361): *ὄντινα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐδέξατο εἰς φῶτισμα, καὶ πολλὰ χαρισάμενος αὐτῷ...* Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 175. MAENCHEN-HELFFEN, *Hunnen*, 207, 281-282. MAZAL, *Justinian I.*, 107, 248. ΠΑΤΟΥΡΑ-ΣΠΑΝΟΥ, *Χριστιανισμός*, 261-263. 82-83.

ετήσια δώρα από τον Ιουστινιανό, συνέχιζαν να διενεργούν επιδρομές νότια του Δούναβη, έχοντας ένα ιδιότυπο καθεστώς συμμάχου και εχθρού της αυτοκρατορίας.⁶ Οι χρηματικές χορηγίες προς τους Ουτιγούρους και τον ηγεμόνα τους Σάνδιλχο, αποσκοπούσαν κυρίως στο να στρέφονται αυτοί εναντίον των Κουτριγούρων προκειμένου να διατηρείται μία ισορροπία δυνάμεων στις στέπες βόρεια της Μαύρης Θάλασσας. Μετά τις επιθέσεις των Κουτριγούρων στο Ιλλυρικό και τη Θράκη το 550-551, ο Ιουστινιανός έστειλε πρεσβεία στους Ουτιγούρους με την οποία τους κατηγορούσε για αδράνεια απέναντι στις ενέργειες των Κουτριγούρων παρά το γεγονός ότι εισέπραταν ετήσιο φόρο. Ο ηγεμόνας των Ουτιγούρων Σάνδιλχος, έχοντας μαζί του και 2.000 Τετραξίτες Γότθους, πέρασε τον Δον και, αφού έτρεψε σε φυγή τους Κουτριγούρους, πήρε ως δούλους τον άμαχο πληθυσμό.⁷ Ταυτόχρονα, χρηματική χορηγία αποδόθηκε και στους ευρισκόμενους στη Βαλκανική Κουτριγούρους προκειμένου να αποχωρήσουν ειρηνικά από τα βυζαντινά εδάφη.⁸

Η μεγάλη κουτριγουρική επίθεση υπό τον Ζαβεργάν τον χειμώνα του 558/59 προκάλεσε αρκετές καταστροφές και απείλησε την ίδια την Κωνσταντινούπολη.⁹ Μετά την αποτυχία των Κουτριγούρων τόσο εναντίον της βυζαντινής πρωτεύουσας όσο και εναντίον της θρακικής Χερρονήσου και την επιστροφή του αποσπάσματος που είχε σταλεί στον ελλαδικό χώρο, ακολούθησαν διαπραγματεύσεις και ο Ιουστινιανός κατέβαλε ένα μεγάλο χρηματικό ποσό για την εξαγορά των αιχμαλώτων και την αποχώρηση των εισβολέων.¹⁰ Οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης αντέδρασαν αρνητικά

6. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν Πολέμων*, εκδ. J. HAURY – G. WIRTH, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, τ. 1-2 (*De Bellis*), Λειψία 1962-1963, VIII, 5. 16, 506: *καὶ δῶρα μὲν πολλὰ πρὸς βασιλέως ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζονται, καὶ ὡς δὲ διαβαίνοντες ποταμὸν Ἴστρον καταθέουσιν ἔσασι τὴν βασιλέως χώραν, ἔνσπονδοὶ τε καὶ πολέμοι Ῥωμαίοις ὄντες*. στο ίδιο, VIII, 18. 19, 583. του ιδίου, *Ανέκδοτα*, εκδ. J. HAURY – G. WIRTH, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, τ. 3 (*Historia Arcana*), Λειψία 1963, 11. 5-8, 71. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 103-104.

7. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν Πολέμων*, VIII, 18. 18-24, 582-584 (18. 21, 583: *ταῦτα σημήνας τοῖς Οὐτιγούροις Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς καὶ χρήμασι μὲν αὐτοὺς δωρησάμενος, ὑπομνήσας δὲ ὄσων δῶρων καὶ πρότερον πολλάκις πρὸς αὐτοῦ ἔτυχον, ...*). MAZAL, *Justinian I.*, 191. D. ZIEMANN, *Vom Wandervolk zur Grossmacht. Die Entstehung Bulgariens im frühen Mittelalter (7.-9. Jh.)*, Köln – Weimar – Wien 2007, 98. D. SYRBE, *Reiternomaden des Schwarzmeerraums (Kutriguren und Utiguren) und byzantinische Diplomatie im 6. Jahrhundert*, *Acta Orientalia* 65/3 (2012), 296. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 87.

8. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν Πολέμων*, VIII, 19. 3-4, 584-585: *... χρήματα δὲ αὐτοῖς προιέμενον πείσαι ἀπαλλάσσεσθαι ὅτι τάχιστα ἐκ Ῥωμαίων τῆς γῆς. οἱ δὲ τῶν τε Οὐτιγούρων τὴν ἔφοδον γνόντες καὶ χρήματα μεγάλα πρὸς τοῦ Ἀρατίου κεκομισμένοι...* MAZAL, *Justinian I.*, 191. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 87.

9. Για την επίθεση του Ζαβεργάν, βλ. MAZAL, *Justinian I.*, 192-193. Τ. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος. Κοινωνία, Πολιτική και Ιδεολογία τον 6ο μ. Χ. Αιώνα*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005, 41-42, 355-358. ZIEMANN, *Entstehung*, 99-100. SYRBE, *Reiternomaden*, 297-298. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 88-90.

10. Αγαθίας Σχολαστικός, *Ἱστοριῶν τόμοι Ε΄*, εκδ. R. KEYDELL, *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque* [CFHB 2, Series Berolinensis], Βερολίνο 1967, E, 23.7-8, 194-195: *οἱ*

στους όρους της συμφωνίας με τους Κουτριγούρους, κατηγορώντας τον Ιουστινιανό για ενδοτικότητα. Ο αυτοκράτορας ωστόσο, την ώρα που ο Ζαβεργάν υποχωρούσε, έστειλε επιστολή στον Σάνδιλχο με την οποία του ζητούσε να επιτεθεί εναντίον των Κουτριγούρων, επισημαίνοντας ταυτόχρονα ότι οποιαδήποτε αδράνεια θα είχε ως συνέπεια τη διακοπή των ετήσιων χορηγιών και τη σύναψη συμμαχίας με τον Ζαβεργάν.¹¹ Ο Σάνδιλχος επιτέθηκε στα εδάφη των Κουτριγούρων, κι αιχμαλώτισε πολλούς αμάχους. Σύντομα ωστόσο ο Ζαβεργάν έπεσε επάνω τους απροσδόκητα και απέσπασε τα χρήματα που είχαν λάβει, όπως και τη λεία τους.

Οι δύο νομαδικοί λαοί εξακολούθησαν για πολύ καιρό να συγκρούονται μεταξύ τους ή να επιδίδονται σε εκατέρωθεν ληστρικές επιδρομές. Σύμφωνα με τον Αγαθία, το αποτέλεσμα της εξασθένησης και της αριθμητικής τους μείωσης ήταν να χάσουν την ταυτότητά τους και να περιπέσουν στη δουλεία άλλων λαών.¹² Ο ίδιος συγγραφέας συμπληρώνει ότι η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» που ακολούθησε μέσω των χρηματικών χορηγιών ο Ιουστινιανός απέδωσε καρπούς, αφού εκείνοι αλληλοεξοντώνονταν και δεν είχαν στο νου τους να επιτεθούν εναντίον των Βυζαντινών (*τῆς δὲ στάσεως ἔτι ἀκμαζούσης καὶ κατὰ τὸ Βυζάντιον ἀπαγγελλομένης, τότε δὴ ἅπασιν ἀνωμολόγητο καὶ διαδηλοτάτη ἐδείκνυτο ἡ τοῦ βασιλέως προμήθεια καὶ εὐβουλία, ὅτι δὴ τῶν βαρβάρων ὑπὸ σφῶν διαφθειρομένων αὐτὸς ὄπλα μὴ κινῶν πάντως ἐνίκα τῇ γνώμῃ ἐφ' ἐκατέρᾳ ῥοπῇ τοῦ πολέμου καὶ ἀπήλαυε τῆς ἐλπίδος. ἐπειδὴ γὰρ ἐμόχθουν ἐκάστοτε τοῖς οἴκοι δεινοῖς ἐνησχολημένοι, οὐκέτι κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν διεννοοῦντο· ἀλλὰ καὶ ὅποι γῆς ἐτύγχανον ὄντες, τοῖς πλείστοις ἠγνόηντο).*¹³

δὲ ἀμφὶ τὸν Ζαβεργάν οὐ πρότερον ἀποστήσασθαι ἔφασαν, πρὶν ἂν χρήματα ὡς πλεῖστα παρὰ Ῥωμαίων κομίσαιντο, καθάπερ οἱ Οὐτίγουροι, τοὺς τε αἰχμαλώτους, εἰ μὴ θᾶττον πρίαινο οἱ ἐπιτήδευοι, ἀποσφάττειν αὐτίκα ἠπέιλον. ὁ δὲ βασιλεὺς χρυσίον αὐτοῖς ἔστειλεν, ὅποσον ἀποχρῆν ᾧετο ἔς τε τὰ λύτρα τῶν ξυνηλιημένων καὶ ὅπως εἰρηναῖοι τὸ λοιπὸν ἀπαλλαγεῖεν τῆς χώρας. καὶ δὴ ἄλλους τε πολλοὺς ἀπέδοντο καὶ δὴ καὶ Σέργιον τὸν Βάκχου τὸν στρατηγόν· ἐαλώκει γὰρ ὀλίγου ἔμπροσθεν καὶ αὐτὸς ἀπαισίᾳ τινὶ χρησάμενος τύχῃ καὶ ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἐτέλει. στο ίδιο, 24. 1, 195: ... ἀλλ' ἔτι καὶ χρυσίον ἐκομίσαντο χαριστήριον, ὥστε ἡμῶν ἐς αὐτοὺς πεπλημμεληκότων. Για την αιχμαλωσία του στρατηγού Σέργιου, την οποία αναφέρει ο Ιωάννης Μαλάλας, βλ. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 88.

11. Αγαθίας, *Ἱστοριῶν*, Ε, 24. 5, 195-196: *καὶ τοίνυν οὐκ ἀνήκαν ἀνά τὴν Θράκην ἀλώμενοι, πρὶν τὸ χρυσίον ἅπαν, ὅποσον σοι ἀν' ἔτος ἕκαστον μισθοῦ χάριν δωρεῖσθαι εἰώθαμεν, αὐτοὶ ἐκομίσαντο...* ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 90. Ο Αγαθίας (Ε, 12. 6, 178-179) αναφέρει και σε άλλο σημείο τις τακτικές χορηγίες προς τον Σάνδιλχο: *Σάνδιλχος γάρ τις ὄνομα Οὔννος ἀνὴρ ἠγεῖτο μὲν ἐκείνου τοῦ γένους, εὐνοὺς δὲ ἐς τὰ μάλιστα καὶ ἔνσπονδος ὑπῆρχε Ῥωμαίοις. τοιγάρτοι βασιλεὺς ἔστεργε τε αὐτὸν καὶ ἐγέραιρε καὶ δώροις θαμὰ ἐφιλοφρονεῖτο.*

12. Αγαθίας, *Ἱστοριῶν*, Ε, 25. 5, 196-197. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 90.

13. Αγαθίας, *Ἱστοριῶν*, Ε, 25. 6, 197. Βλ. επίσης, Ιωάννης Αντιοχεύς, *Ἱστορία Χρονική*, εκδ. Κ. ΜÜLLER, *Joannis Antiocheni Fragmenta [Fragmenta historicorum Graecorum 4]*, Paris 1868, 217, 621-622: *Λογισάμενος Ἰουστινιανὸς τὴν δαπάνην τῶν τοσοῦτων χιλιάδων δεῖν ἔκρινε μᾶλλον δι' ὀλίγων δώρων συμβάλλειν ἀλλήλοις τοὺς τῶν ἐθνῶν ἄρχοντας, ἵνα τοὺς μὲν μῆτε τοσαῦτα δαπανᾷ εἰς τὸν στρατὸν μῆτ' ὀχλεῖται πέμπων κατ' αὐτῶν, ἐκεῖνοι δὲ ἀλλήλοις αἰτία φθορᾶς*

Αντίστοιχη πρακτική των Βυζαντινών με χρηματικές χορηγίες παρατηρείται στον χώρο της Κεντρικής Ασίας και του Καύκασου. Ως αφορμή για την επίθεση των Εφθαλιτών Ούννων στους Πέρσες το 484, κατά την οποία έχασε τη ζωή του ο Περόζης, θεωρείται η υπόσχεση των Βυζαντινών να καταβάλουν στους Ούννους διπλάσια χρήματα συγκριτικά με τον βασιλέα της Περσίας.¹⁴ Για να υπερασπιστεί τη χώρα του από περσική επίθεση, ο φιλοβυζαντινός ηγεμόνας των Λαζών Γουβάζης συμμάχησε το 548 με τους Αλανούς και τους Σαβείρους Ούννους. Την αμοιβή των Σαβείρων ανέλαβε ο Ιουστινιανός, ο οποίος έστειλε χρήματα και στον Γουβάζη. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας κατέβαλε χρήματα στους Σαβείρους και το 551 προκειμένου να εξασφαλίσει τη συμμαχία τους εναντίον των Περσών.¹⁵ Το έτος 575, μετά την πρώτη εισβολή των Βυζαντινών στην Αλβανία του Καύκασου, ο Τιβέριος πρόσφερε διπλάσια χρήματα συγκριτικά με τους Πέρσες στους Σαβείρους και τους Αλανούς προκειμένου αυτοί να συμμαχήσουν μαζί του.¹⁶

Την καταβολή χρηματικών χορηγιών στους Αβάρους πριν το έτος 568 επιβεβαιώνει η απάντηση του στρατηγού Βώνου προς τους απεσταλμένους των Αβάρων μετά την αποτυχημένη προσπάθεια των τελευταίων να κυριεύσουν το Σίρμιο. Ορισμένοι μελετητές, στηριζόμενοι στην εκστρατεία του χαγάνου Βαϊανού στη Δύση το 566, υποθέτουν ότι αυτές οι χρηματικές χορηγίες αποσκοπούσαν στο να στρέψουν τους Αβάρους εναντίον των Φράγκων.¹⁷ Μετά από την πολιορκία του Σίρμιου το 568, καθώς και σε

γίνονται, ὃ δῆτα τέως ἐπὶ τοῖς ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστροῦ Οὔννοις ἐποίησεν. MAZAL, *Justinian I*, 193. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Ιουστινιανός*, 358. ZIEMANN, *Entstehung*, 100-101. SYRBE, *Reiternomaden*, 298. Τόσο ο Αγαθίας όσο και ο Μένανδρος Προτήκτωρ σημειώνουν επίσης ότι ο Ιουστινιανός είχε χάσει πλέον την ενεργητικότητά του και επιχειρούσε να αντιμετωπίσει τους εχθρούς όχι με πολέμους αλλά με διαφορετικά μέσα. Βλ. Αγαθίας, *Ἱστοριῶν*, Ε, 14, 1, 180. Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ἱστορία*, εκδ. R. C. BLOCKLEY, *The History of Menander the Guardsman*, Liverpool 1985, απ. 5.1, 48. Α. ΚΑΡΠΟΖΗΛΟΣ, *Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ καὶ Χρονογράφοι, τ. Α' (4ος-7ος αἰ.)*, Αθήνα 1997, 443-445. SYRBE, ὅπ. παραπάνω, 292. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοὶ λαοί*, 90-91.

14. Ζαχαρίας Ρήτωρ, *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, εκδ. E. W. Brooks, *Historia Ecclesiastica Zachariae Rhetori vulgo adscripta* [CSCO, *Scriptores Syri* 6/2], Louvain 1924, VII. 3, 151-152. Σ. ΚΟΡΔΩΣΗΣ, *Οἱ Τούρκοι ἀνάμεσα στὴν Κίνα καὶ τὸ Βυζάντιο (552-659 μ. Χ.)*. *Ο ρόλος τους στὴν ευρασιατικὴ πολιτικὴ, διπλωματία καὶ στρατηγικὴ*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2012, 72, 84-85. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοὶ λαοί*, 92.

15. Προκόπιος, *Ἐπεὶ τῶν Πολέμων*, II, 30, 28, 300: βασιλεὺς δὲ Ἰουστινιανὸς Σαβείρων μὲν τῷ ἔθνει τὰ ξυγκείμενα χρήματα ἔπεμψε, Γουβάζην δὲ καὶ Λαζοὺς χρήμασιν ἄλλοις δεδώρηται. στο ἴδιο, VIII, 11.25, 538: τότε οὖν Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τῶν Σαβείρων τοὺς οἱ ἐπιτηδείους ἐς τὴν ὁμαχιάν παρακαλῶν ἔστειλέ τινα τὸν τὰ χρήματα παρ' αὐτοὺς κοιμοῦντα. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοὶ λαοί*, 95.

16. Μένανδρος, *Ἱστορία*, απ. 18. 5, 162: Ὅτι ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ εἰσβολὴν ἐς Ἀλβανίαν ποιησάμενοι καὶ ὁμήρους λαβόντες Σαβείρων καὶ Ἀλανῶν καὶ ἄλλων ἔθνῶν ἦγον ἐς Βυζάντιον. ... διπλάσια τούτων ἔγωγε παρέξω, ἔφη, τοῖς τε ἐν τέλει ὑμῶν, πρὸς δὲ δὴ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς.

17. Μένανδρος, *Ἱστορία*, απ. 12. 5, 134-136: ... λοιπὸν δέ, ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν βουλῇ ἐποίησατο χρήματά σοι ἐπιδουῖναι· τοιγαροῦν καὶ παρέσχε τοῖς κατὰ σὲ πρέσβεσιν. Βλ. σχετικὰ, Γ. Θ. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Ἄβαροι, ΣΤ'-Θ' αἰ. Πολιτικὴς, διπλωματικὴς καὶ πολιτισμικὴς σχέσεις* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, *Μονογραφίες* 15], Αθήνα 2010, 60.

διαδοχικές πρεσβείες προς την Κωνσταντινούπολη (568-569), οι Άβαροι πρόβαλαν ως «πακέτο αιτημάτων» την παράδοση του Σίρμιου μαζί με τον Γεπίδα διοικητή της πόλης Ουσδίβαδο, στον οποίο είχαν παράσχει άσυλο οι Βυζαντινοί, καθώς και τον ετήσιο φόρο που ο Ιουστινιανός κατέβαλε στους Κουτριγούρους και τους Ουτιγούρους πριν αυτοί υποταχθούν στους Αβάρους. Οι αξιώσεις αυτές ωστόσο δεν ικανοποιήθηκαν από την πλευρά του Ιουστίνου Β΄.¹⁸ Ωστόσο, το 568 ο έπαρχος του Ιλλυρικού κατέβαλε μέσω του διερμηνέα Βιταλιανού 800 χρυσά νομίσματα στον Βαϊανό ώστε ο τελευταίος να μην επιχειρήσει επιδρομές.¹⁹

Η συνθήκη μεταξύ του Βυζαντίου και των Αβάρων το 574 ήταν η πρώτη που προέβλεπε καταβολή συγκεκριμένου χρηματικού ποσού ως ετήσιο φόρο, ο οποίος ανερχόταν σε 80.000 χρυσά νομίσματα.²⁰ Εξαιτίας της τριετούς πολιορκίας –και πτώσης– του Σίρμιου (579-582), οι χορηγίες των ετών 580-582 καταβλήθηκαν εφάπαξ με τη συνθήκη που ακολούθησε.²¹ Το φθινόπωρο του 584, κατά τις διαπραγματεύσεις στην Αγκίαλο, οι βυζαντινοί απεσταλμένοι Ελπίδιος και Κομεντίολος διαβεβαίωσαν τους Αβάρους ότι ο ετήσιος φόρος θα καταβαλλόταν κανονικά προκειμένου οι τελευταίοι να αποχωρήσουν από τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας.²² Την άνοιξη του 585 ο

18. Βλ. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 12. 5-7, 134-142. A. KOLLAUTZ, *Völkerbewegungen an der unteren und mittleren Donau im Zeitraum von 558/562 bis 582 (Fall von Sirmium)*, στο: *Studien zur Völkerwanderungszeit im östlichen Mitteleuropa*, εκδ. G. Mildenerger, Marburg 1980, 473. W. POHL, *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa, 567-822 n. Chr.*, München 1988, 58-63. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 50-52, 59-60.

19 Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 12. 6, 138: *τὸν δὲ Βιταλιανὸν ἐζήτει χρυσίον οἱ παρασχεῖν, ὡς ἂν μὴ λεηλασίᾳ χρήσοιτο κατὰ δὴ τὸν τῆς ἐκεχειρίας καιρὸν. ὁ δὲ ἰδιοβουλήσας καὶ εἰληφῶς ἐκ τοῦ τῆς Ἰλλυρίδος ὑπάρχου νομίσματα οὐ μείον ἢ ὀκτακόσια παρέσχετο τῷ Βαϊανῷ.* ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 51.

20. Η πληροφορία για το ύψος του ετήσιου φόρου προέρχεται από μία μεταγενέστερη πρεσβεία των Αβάρων στην Κωνσταντινούπολη υπό τον Ταργίτιο το 579. Βλ. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 25. 1, 216-218: *... ἀλλὰ γὰρ καὶ κατὰ τὸδε ὁμοίως τὸ ἔτος Ταργίτιον πρὸς βασιλέα στείλας, ὡς τὰ συνταχθέντα κομίσαιτο τῶν χρημάτων (ὀγδοήκοντα δὲ χιλιάδες ὑπῆρχον εἰς ἔτος ἕκαστον νομισμάτων), ἐπειδὴ τὸν τε ἄλλον φόρτον, ὃν ἐκ τῶν χρημάτων ἐνεπορεύσατο, καὶ τὸ χρυσίον ἔχων ἐπανῆκεν ὡς αὐτόν, ...* POHL, *Awaren*, 65. K. SYNELLI, *Die Entwicklung der Bedeutung des Terminus «πάκτον» im Rahmen der Entwicklung der «Internationalen» Beziehungen von Byzanz vom 4. bis zum 10. Jahrhundert*, στο: *Studien zur Geschichte der römischen Spätantike. Festgabe für Professor Johannes Straub*, εκδ. E. Chrysos, Αθήνα 1989, 243-244. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 55.

21 Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 27. 3, 240: *ἐπεζήτει δὲ ὁ Χαγάνος καὶ τριῶν ἐτῶν παρρωχημένων χρυσίον, ὧν οὐκ εἰλήφει τι κατὰ τὸ σύννηθες, τῶν παρεχομένων αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ μὴ χρῆσθαι ὄπλοις (ἦσαν δὲ τὰ εἰρηναῖα χρήματα ἐκάστῳ ἔτει ἀμφὶ χιλιάδας ὀγδοήκοντα χρυσίου νομισμάτων), ἔτι γε μὴν καὶ ἓνα τινὰ τῶν ὑπ'αὐτῷ ταττομένων, ὃς προσεχώρησε τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ, καθὰ λέγεται, τῇ γυναικὶ τοῦ Βαϊανοῦ ἐς ἀφροδίσια συνελθῶν.* SYNELLI, *Entwicklung*, 242. Για την πολιορκία του Σίρμιου και τη συνθήκη βλ. επίσης, KOLLAUTZ, *Völkerbewegungen*, 479-480. POHL, *Awaren*, 75. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 68.

22. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία*, εκδ. C. de Boor, *Theophylacti Simocattae Historiae*, Leipzig 1887, I, 5. 12, 50: *εἰ δὲ καὶ χρημάτων ἐράς, ἥδη σοι τοῦτο παρὰ Ῥωμαίοις διήνυσται*

ετήσιος φόρος αυξήθηκε σε 100.000 χρυσά νομίσματα²³ και με τη συνθήκη του 598 σε 120.000, ταυτόχρονα με την απόδοση κάποιων δώρων του Μαυρίκιου προς τον χαγάνο. Η ίδια συνθήκη επέτρεπε στους Βυζαντινούς να διενεργούν επιθέσεις βόρεια του Κάτω Δούναβη εναντίον των ανεξάρτητων σλαβικών φύλων.²⁴ Ο ετήσιος φόρος προς τους Αβάρους συνέχισε να αυξάνεται την εποχή του Φωκά και του Ηράκλειου, φθάνοντας έως το ύψος των 200.000 χρυσών νομισμάτων με τη συνθήκη του 623.²⁵ Σύμφωνα με τα λεγόμενα των ίδιων των Αβάρων, τα ποικίλα δώρα της Κωνσταντινούπολης ήταν ευπρόσδεκτα από τον χαγάνο.²⁶ Πέρα από την ιδιαίτερη αξία τους ωστόσο, τα αυτοκρατορικά δώρα και ο ετήσιος φόρος αύξαναν το γόητρο του χαγάνου στον περίγυρό του και, σε συνδυασμό με τη λεία από τις επιδρομές, είχαν καθοριστική σημασία για τη συνοχή και επιβίωση του αβαρικού χαγανάτου. Η σταθερή εισροή πλούτου στο τελευταίο, το οποίο, σύμφωνα με τον W. Pohl, είχε τη μορφή ενός «ληστρικού κράτους», καθιστούσε το επάγγελμα του πολεμιστή προσοδοφόρο και απέτρεπε κοινωνικές εντάσεις, οι οποίες εκδηλώθηκαν όταν ο ετήσιος φόρος της Κωνσταντινούπολης έπαυσε μετά την ήττα των Αβάρων στην Κωνσταντινούπολη το 626. Από την άλλη πλευρά ωστόσο, τα δώρα δημιουργούσαν στους Αβάρους την εντύπωση ότι ήταν ένα μέσον ώστε να περιέλθουν υπό την επικυριαρχία της Κωνσταντινούπολης και να αποδυναμωθούν.²⁷

φιλότιμον γάρ τὸ ἔθνος, καὶ θησαυρὸς αὐτῷ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ φιλόδωρον. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 72.

23. Σιμοκάττης, *Ίστορία*, I, 6. 5, 52: ἦκον δ' ἄμφω ἐς βασιλέα, ῥήτρα τε καὶ ὁμολογία ἐγίνετο ἧ μὴν εἴκοσι χιλιάδας πρὸς ταῖς ὀγδοήκοντα καταθεῖναι Ῥωμαίους χρυσῶν, ἢ πόλεμον ἀντιλαμβάνειν παραμελήσαντας. τοιγάρτοι αἱ συνθήκαι δοκοῦσί πως ἀναθάλπεσθαι, καὶ ὁ πόλεμος ἐκεχειρίαν ἐλάμβανεν. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 253. POHL, *Awaren*, 82. F. CURTA, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*, Cambridge – New York 2001, 96. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 72.

24. Σιμοκάττης, *Ίστορία*, VII, 15. 11, 272: ὁ δὲ Χαγάνος δυσανασχέτως εἶχε τὰ βασιλικά καταδέξασθαι δῶρα. στο ίδιο, VII, 15. 14, 273: διομολογεῖται δὲ Ῥωμαίοις καὶ Ἀβάροις ὁ ἴστρος μεσίτης, κατὰ δὲ Σκλαυνηῶν ἐξουσία τὸν ποταμὸν διανήξασθαι. ἐπεντίθενται δὲ καὶ ἄλλαι εἴκοσι χιλιάδες χρυσῶν ταῖς σπονδαῖς. ἐν τούτοις δῆτα Ἀβάροις καὶ Ῥωμαίοις ὁ πόλεμος πέρας ἐλάμβανεν. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 280. POHL, *Awaren*, 154-155, 207. F. E. SCLOSSER, *The Reign of the Emperor Maurikios (582-602). A Reassessment* [Ιστορικές Μονογραφίες 14], Αθήνα 1994, 138-139 (το 600). CURTA, *Slavs*, 105. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 91.

25. Βλ. σχετικά, ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 103-104, 120-121.

26. Μένανδρος, *Ίστορία*, απ. 25. 2, 226: χαίρειν μὲν γὰρ ἔφασκε τὸν Χαγάνον καὶ ἐπὶ τοῖς καθ' ἕκαστον ἔτος στελλομένοις αὐτῷ παρὰ βασιλέως δώροις. καλὸν γὰρ ὑπάρχειν κτῆμα καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ μὲν οὖν ἐσθῆτα σηρικὴν.

27. POHL, *Awaren*, 183-185, 212-213. του ίδιου, *Herrschaft und Subsistenz. Zum Wandel der byzantinischen Randkulturen an der Donau vom 6.-8. Jahrhundert*, στο: *Awarenforschungen*, τ. 1, εκδ. F. Daim [Archaeologia Austriaca Monographien 1, Studien zur Archäologie der Awaren 4], Wien 1992, 17-18. Βλ. επίσης, M. HARDT, *Nomadische Gier nach Gold: Jahrgelder, Burgundenuntergang und Awarenschatz vor dem Hintergrund einer mobilen Lebensweise*. Στο: *Der imaginierte Nomade. Formel und Realitätsbezug bei antiken, mittelalterlichen und arabischen Autoren*, εκδ. A. Weiß [Nomaden und Seßhafte 8], Wiesbaden 2007, 105-119.

Η απόδοση χρημάτων στους Αβάρους μαρτυρείται και σε άλλες περιπτώσεις. Το 592 ο χαγάνος απέσυρε τους υποτελείς του Σλάβους από την πολιορκία της Σιγγηδόνας, λαμβάνοντας ως αντάλλαγμα 2.000 χρυσά νομίσματα.²⁸ Τον Σεπτέμβριο του 594, ένα τμήμα του βυζαντινού στρατού, με εντολή του στρατηγού Πέτρου, συγκρούστηκε στη νότια όχθη του Κάτω Δούναβη με βουλγαρικά στρατεύματα, που ανήκαν στον αβαρικό στρατό. Ο Πέτρος, αφού ισχυρίστηκε στους απεσταλμένους του χαγάνου ότι δεν γνώριζε τίποτε για το επεισόδιο, κατέβαλε δώρα και ένα χρηματικό ποσό για να κατευνάσει τις αντιδράσεις τους.²⁹

Η άρνηση καταβολής χρηματικής δωρεάς προς τους νομαδικούς λαούς, ή σε άλλη δύναμη ώστε να αντιμετωπιστούν οι τελευταίοι, είχε συχνά αρνητικές επιπτώσεις. Οι Βυζαντινοί δεν κατόρθωσαν να έλθουν σε συμφωνία με τους Πέρσες για την χρηματοδότηση της κοινής υπεράσπισης του οχυρού Ιουροειπαάχ στις Κάσπιες Πύλες το 464 και το 468, με αποτέλεσμα να υποστούν λεηλασίες η Ιβηρία και η Αρμενία.³⁰ Αργότερα, ο αυτοκράτορας Αναστάσιος δεν δέχτηκε να καταβάλει χρήματα για την εξαγορά του οχυρού στις Κάσπιες Πύλες από τον Ούννο Αμβαζούκη και αυτό περιήλθε στους Πέρσες.³¹ Το 502 ο Καβάδης, καθώς αδυνατούσε να καταβάλει τα χρήματα που όφειλε στους Εφθαλίτες Ούννους, απευθύνθηκε στον Αναστάσιο. Μετά την άρνηση του αυτοκράτορα να προσφέρει το απαιτούμενο ποσό, ο Καβάδης επιτέθηκε εναντίον των Βυζαντινών και κυρίευσε την Άμιδα.³² Η διαρκής επιθυμία των νομάδων για δωρεές είχε ως αποτέλεσμα και την απείθεια μισθοφόρων ακόμη και την ώρα της μάχης. Κατά τις επιχειρήσεις του Βελισάριου στην Αφρική το 533-534, και μετά τη μάχη στο Δέκιμο, όταν τόσο οι Βάνδαλοι όσο και ο βυζαντινός στρατηγός προσπαθούσαν να δελεάσουν τους Ούννους μισθοφόρους με υψηλά ανταλλάγματα ώστε να τους έχουν με το μέρος τους.³³

28. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VI, 4, 3, 226: ... ἀπολιμπάνει τὸ πόλισμα χρυσῶν δαρεικῶν χιλιάδας ἀπενεγκάμενον δύο τράπεζάν τε χρυσόπαστον καὶ στολήν. ROHL, *Awaren*, 133. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 80.

29. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VII, 4, 7, 252: δώροις τοίνυν λαμπροῖς καὶ λαφύρων ζημίαις μετατίθησι τὸν βάρβαρον πρὸς εὐμένειαν. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 275. ROHL, *Awaren*, 142, 228. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 84.

30. E. WINTER – B. DIGNAS, *Rom und das Perserreich. Zwei Weltmächte zwischen Konfrontation und Koexistenz*, Berlin 2001, 56, 225-226. H. BÖRM, *Prokop und die Perser. Untersuchungen zu den römisch-sasanidischen Kontakten in der ausgehenden Spätantike*, Stuttgart 2007, 303-304. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 91-92.

31. MAENCHEN-HELFEN, *Hunnen*, 264. BÖRM, *Perser*, 211. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 93.

32. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν Πολέμων*, I, 7, 1-3, 30-31. Ζαχαρίας Ρήτωρ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VII, 3, 152-153, σύμφωνα με τον οποίο η αφορμή για την επίθεση του Καβάδη ήταν ότι οι Βυζαντινοί είχαν υποκινήσει επίθεση των Ούννων στα περσικά εδάφη μετά τον θάνατο του Περόζη. WINTER – DIGNAS, *Perserreich*, 57, 122, 226. BÖRM, *Perser*, 233, 235-236. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 92.

33. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν Πολέμων*, IV, 1, 5-11, 419-421 (1. 9, 420: τοὺς δὲ Μασσαγέτας δώροις τε καὶ τραπέζῃ καὶ τῇ ἄλλῃ θωπιᾷ μετιῶν ἡμέρᾳ ἐκάστη ἐξενεγκεῖν εἰς αὐτὸν ἔπεισεν...). ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 103.

Σύμφωνα με τον Θεοφύλακτο Σιμοκάττη, οι Άβαροι συνέλαβαν στη διάρκεια της πολιορκίας της Αππιάρειας το 586/87 κάποιον στρατιώτη, τον Βουσά, και απειλούσαν να τον θανατώσουν εάν οι κάτοικοι της πόλης δεν τον εξαγόραζαν. Αφού κανείς δεν δέχθηκε να καταβάλει τα λύτρα, ο Βουσάς υποσχέθηκε στους Αβάρους να τους βοηθήσει να κυριεύσουν την πόλη και τους δίδαξε την κατασκευή μίας πολιορκητικής μηχανής (*ελεπόλεως*), με την οποία οι Άβαροι κυριεύσαν την Αππιάρεια.³⁴ Ακόμη, κατά τις διαπραγματεύσεις στα Δριζίπερα το 598, οι Άβαροι, οι οποίοι κρατούσαν 12.000 αιχμαλώτους (ο αριθμός αναφέρεται μόνο από τον Γεώργιο Μοναχό), ζήτησαν ως λύτρα αρχικά ένα και στη συνέχεια μισό χρυσό νόμισμα για τον καθένα. Ο Μαυρίκιος αρνήθηκε να τους εξαγοράσει και οι Άβαροι εξόντωσαν τους αιχμαλώτους.³⁵

Χρηματικές χορηγίες αναφέρονται και σε περιπτώσεις εξαγοράς μεμονωμένων ατόμων που είχαν πέσει στα χέρια των νομάδων. Το 538 σε μάχη μεταξύ Ούννων και Βυζαντινών στη Θράκη, οι εισβολείς αιχμαλώτισαν τον στρατηγό Κωνσταντίολο και τον στρατηγό του Ιλλυρικού Ασκούμ, ο οποίος ήταν εκχριστιανισμένος Ούννος. Οι Ούννοι παρέδωσαν τον Κωνσταντίολο στον Ιουστινιανό έναντι 10.000 χρυσών νομισμάτων, ενώ ο Ασκούμ οδηγήθηκε στην αιχμαλωσία μαζί με άλλους Βυζαντινούς.³⁶ Άλλη περίπτωση αποτελεί η παραχώρηση υπό τύπον «δωρεάς» ατόμων ή ευρύτερων ομάδων από τους Βυζαντινούς στους Αβάρους. Στο πλαίσιο διαπραγματεύσεων με τους Αβάρους το έτος 594, ο στρατηγός Πρίσκος δέχθηκε να απελευθερώσει 5.000 Σλάβους αιχμαλώτους, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις στον βυζαντινό στρατό.³⁷ Κατά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στον Δούναβη το 598, ο στρατηγός Κομεντίολος απέστειλε κρυφά πρεσβεία στον χαγάνο προκειμένου να του παραδώσει τον στρατό του, εξέλιξη που τελικά αποφεύχθηκε.³⁸ Από την άλλη πλευρά, οι Βυζαντινοί δεν δέχτηκαν να παραδώσουν στους Αβάρους τον σαμανιστή μάγο Βοοκολάβρα, ο οποίος είχε αποπλανήσει μία από τις γυναίκες του χαγάνου, ούτε με τη συνθήκη του 582³⁹ ούτε κατά τις διαπραγματεύσεις με τον Άβαρο πρέσβη Ταργίτιο στην

34. Για την πτώση της Αππιάρειας και το επεισόδιο του Βουσά, βλ. Σιμοκάττη, *Ιστορία*, II, 15. 13-16. 11, 101-103. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 258-259. ROHL, *Awaren*, 87-88, 173. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 225-226.

35. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 280. Γεώργιος Μοναχός, *Χρονικόν*, εκδ. C. de Boor, *Georgii Monachi Chronicon*, Leipzig 1904, 659. ROHL, *Awaren*, 155, 196. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 92.

36. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, 18. 21, 366: *καὶ λαβόντες τοὺς δύο αἰχμαλώτους, τὸν μὲν Κωνσταντίολον ἀνέδωκαν, λαβόντες παρὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων νομίσματα μύρια, καὶ ἀνήλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει*. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 217-218. MAZAL, *Justinian I.*, 183. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Ιουστινιανός*, 140. ZIEMANN, *Entstehung*, 89-90 (528). ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 84-85.

37. Σιμοκάττη, *Ιστορία*, VI, 11. 7-21, 242-245. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 273-274. ROHL, *Awaren*, 139-141. SCLOSSER, *Emperor Maurikios*, 105. CURTA, *Slavs*, 103. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 82-83.

38. Βλ. σχετικά, ROHL, *Awaren*, 153-154. SCLOSSER, *Emperor Maurikios*, 74, 111. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 90-91.

39. Βλ. παραπάνω, υποσ. 21.

Κωνσταντινούπολη το καλοκαίρι του 585.⁴⁰ Νωρίτερα, το 579, ο αυτοκράτορας Τιβέριος ήταν διατεθειμένος να έδινε ακόμη και μία από τις κόρες του στον χαγάνο προκειμένου να διατηρήσει υπό βυζαντινό έλεγχο το Σίρμιο.⁴¹

Ως μία μορφή δωρεάς θα μπορούσε να θεωρηθεί και η «μεταφορά τεχνογνωσίας» από το Βυζάντιο προς το αβαρικό χαγανάτο, όπως η αποστολή τεχνιτών από τον Ιουστίνο Β΄ στον χαγάνο Βαϊανό. Ο τελευταίος ζήτησε τους τεχνίτες για την πολυτελή του οικία και τα λουτρά, τους χρησιμοποίησε όμως και για την κατασκευή γέφυρας στον Δούναβη.⁴² Πιθανή θεωρείται και η αποστολή άλλων τεχνιτών στο χαγανάτο, οι οποίοι κατασκεύαζαν αγγεία, κοσμήματα κ.α. με βάση τα βυζαντινά πρότυπα.⁴³

Μία δεύτερη μεγάλη κατηγορία δωρεών αποτελούν τα πολύτιμα αντικείμενα, στα οποία διακρίνονται δώρα από πολύτιμα μέταλλα ή μεταξωτά υφάσματα. Συχνά ωστόσο στις πηγές δεν διευκρινίζεται το είδος των συγκεκριμένων δώρων, παρότι αποδίδονταν από τον βυζαντινό αυτοκράτορα. Πιθανότατα το 463, και ως αποτέλεσμα των εξελίξεων στην Κεντρική Ασία, έφθασε στην Κωνσταντινούπολη πρεσβεία από τρεις νομαδικούς λαούς, τους Σαράγουρους, τους Ούρογους και τους Ονόγουρους, οι οποίοι εγκατέλειψαν τα εδάφη τους μετά από επίθεση των Σαβείρων Ούννων εναντίον τους. Ο Λέοντας Α΄, τους υποδέχτηκε ευγενικά και τους τίμησε με δώρα, δεν προχώρησε όμως στη σύναψη κάποιας συνθήκης μαζί τους.⁴⁴ Στα τέλη της βασιλείας του Ιουστίνου το 527, ο Καρντουσάτ (ή Θεόκλητος), επίσκοπος της χώρας του Αρράν στην Αλβανία του Καύκασου, πραγματοποίησε ιεραποστολή

40. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, I, 8. 2-9, 53-54. ROHL, *Awaren*, 84-85. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 74.

41. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 25. 2, 226: πλέον δὲ ὅμως οὐδὲν αὐτῷ τὴν ἀπιστίαν οἴμαι παρέξειν. θᾶπτον γὰρ ἂν αὐτῷ μίαν τῶν θυγατέρων κατεγγυήσω, δυοῖν ὑπαρχουσῶν, ἢ τὸ Σίρμιον τὴν πόλιν ἐκὼν παραδώσω. ROHL, *Awaren*, 73. SCLOSSER, *Emperor Maurikios*, 45. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 66.

42. Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, εκδ. E. W. Brooks, *Ioannis Ephesini Historiae Ecclesiasticae, pars tertia* [CSCO 106, Scriptores Syri 55], Louvain 1964, 24, 247: *Denique, cum ut amici ad regem Iustinum legatos dolo misissent, eum rogaverunt (rex videlicet eorum) ut ei mechanicos et architectos mitteret ei domum palatium et balneum aedificaturos, quos etiam igitur misit.* Στο ίδιο, 248: *Nisi arte vestra Danubium ponte iungetis ut ubi volumus transeamus, nemo vestrum vivet, et vos statim detruncabo ... Et pontem etiam alium, ut dicitur, quod nunquam factum est, fecerunt. Haec etiam fecerunt, malo parati.* ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 135.

43. Βλ. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 134-135.

44. Πρίσκος, *Ιστορία Βυζαντιακή καὶ τὰ κατ' Ἀττίλαν ἐν βιβλίοις ἡ'*, εκδ. R. C. BLOCKLEY, *Priscus Fragmenta (The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, τ. 2: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus)*, Liverpool 1983, 40.1, 344: *Ἐπρεσβεύσαντο δὲ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον κατὰ τοὺς ἑώους Ῥωμαίους Σαράγουροι καὶ Οὔρωγοι καὶ Ὀνόγουροι, ἔθνη ἐξαναστάντα τῶν οἰκείων ἡθῶν, Σαβίρων ἐς μάχην σφίσις ἐληλυθότων, ... βασιλεὺς οὖν καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν φιλοφρονήσαντες καὶ δῶρα δόντες αὐτοὺς ἀπέπεμψαν.* K. CZEGLÉDY, *From East to West: The Age of Nomadic Migrations in Eurasia*, *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 3 (1983) 97. P. B. GOLDEN, *An Introduction to the History of the Turkic Peoples. Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East*, Wiesbaden 1992, 92-93, 104. ZIEMANN, *Entstehung*, 67-77. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 80.

στους Σαβείρους Ούννους. Ο Καρντουσάτ εκχριστιάνισε πολλούς από αυτούς, όπως και τους αιχμαλώτους που είχαν οδηγηθεί εκεί από τα βυζαντινά εδάφη, και μετέφρασε στη γλώσσα τους χριστιανικά έργα. Σύμφωνα με τον Ζαχαρία Ρήτορα, ο Ιουστίνος είχε στείλει άνδρες στην περιοχή για να στρατολογήσουν μισθοφόρους και όταν ενημερώθηκε για την ιεραποστολή, εφοδίασε τους Σαβείρους, μεταξύ άλλων, και με ιερά σκεύη.⁴⁵ Με δώρα απέπεμψε ο Ιουστινιανός και την πρεσβεία των Ουτιγούρων στην Κωνσταντινούπολη το 551/52, με την οποία ο ηγεμόνας τους Σάνδιλχος εξέφρασε τη δυσαρέσκεία του για το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας πρόσφερε σε 2.000 Κουτριγούρους γη για εγκατάσταση στη Θράκη.⁴⁶ Άγνωστα είναι τέλος και τα δώρα που πρόσφερε η βυζαντινή πρεσβεία στους δυτικούς Τούρκους το 569 υπό τον Ζήμαρχο, *magister militum* της Ανατολής, όταν έφθασε στην Κεντρική Ασία.⁴⁷

Αντίστοιχα με τις χρηματικές χορηγίες, στους Αβάρους κατευθύνθηκε το μεγαλύτερο μέρος των δώρων σε πολύτιμα αντικείμενα. Κατά την πρώτη πρεσβεία των Αβάρων τον Ιανουάριο του 558, ο Ιουστινιανός, αν και αρνήθηκε να τους παραχωρήσει γη για εγκατάσταση, τους απέδωσε δώρα (χρυσοποίκιλτες αλυσίδες, ανάκλιντρα και μεταξωτά υφάσματα) προκειμένου να στραφούν εναντίον λαών βόρεια του Καύκασου και της Μαύρης Θάλασσας.⁴⁸ Για τα δώρα του Ιουστινιανού στους Αβάρους, ο Μένανδρος Προτήκτωρ αναφέρει σε άλλο σημείο του έργου του ότι ήταν χρυσοποίκιλτοι σφιγκτήρες για την κόμη, ανάκλιντρα και άλλα πολυτελή αντικείμενα.⁴⁹ Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, οι Βυζαντινοί «αποζημίωσαν» τους Αβάρους για ένα μέρος από τα αντικείμενα που απέσπασαν οι ληστές Σκαμάρεις, όταν οι τελευταίοι επιτέθηκαν σε αβαρική πρεσβεία που επέστρεφε από την

45. Ζαχαρίας Ρήτωρ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, XII, 7, 330: και όταν ο αυτοκράτορας άκουσε για αυτά, φόρτωσε τριάντα ημιόνους από τις γειτονικές ρωμαϊκές πόλεις και τους έστειλε σε αυτούς, καθώς και αλεύρι και κρασί και λάδι και λινά ενδύματα και άλλα είδη και ιερά σκεύη. MAZAL, *Justinian I.*, 250-251. ΠΑΤΟΥΡΑ-ΣΠΑΝΟΥ, *Χριστιανισμός*, 257-260. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 82.

46. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν Πολέμων*, VIII, 19. 8-22, 586-589. MAZAL, *Justinian I.*, 191. ZIEMANN, *Entstehung*, 98-99. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Νομαδικοί λαοί*, 88.

47. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 10. 2-3, 118: προσειπόντες δὲ τὸν βάρβαρον, ὡς ἔθος αὐτοῖς, τὰ δῶρα προῖσχοντο·καὶ τοῖνυν οἷς γε τοῦτο ἐν φροντίσει ἦν ὑπεδέξαντο. Για την πρεσβεία, βλ. ΚΟΡΔΩΣΗΣ, *Τούρκοι*, 104-114.

48. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 5. 1-2, 48-50: Ὅτι δημηγορήσας ὁ βασιλεὺς, τοῦ τε ἱεροῦ ξυλλόγου τὸ ἀγχίνουν τε καὶ βουλευτικὸν τοῦ βασιλέως ἐπαινέσαντος, παραχρῆμα τὰ τε δῶρα ἔστειλεν, σειράς τε χρυσῶ διαπεποικιλμένας καὶ κλῖνας ἐσθῆτάς τε σηρικὰς καὶ ἕτερα πλεῖστα ... KOLLAUTZ, *Völkerbewegungen*, 448. ROHL, *Awaren*, 18, 180. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 37. Άγνωστα ωστόσο είναι τα δώρα σε επόμενες αβαρικές πρεσβείες.

49. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 8, 92: Ὅτι ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ νέου οἱ τῶν Ἀβάρων πρέσβεις παρεγένοντο ἐν Βυζαντίῳ τὰ συνήθη δῶρα ληψόμενοι, ἅπερ τῶ κατ' αὐτοὺς ἔθνει Ἰουστινιανὸς ὁ πρὸ τοῦ βασιλεὺς ἐδίδου. ἦσαν δὲ καλῶδια τε χρυσῶ διαπεποικιλμένα, ἐς τὸ εἶργειν τι τῶν ἀποδιδρασκόντων ἐπινενοημένα, καὶ κλῖναι ὁμοίως καὶ ἄλλα τινὰ ἐς τὸ ἀβρότερον ἀνεμμένα. ROHL, *Awaren*, 49. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 43.

Κωνσταντινούπολη το 574.⁵⁰ Για τα δώρα του Ιουστινιανού στους Αβάρους αντλούμε πληροφορίες και από τον Ιωάννη Εφέσου, τον Victor Tonnennensis και τον Κόριππο.⁵¹ Από τον Θεοφύλακτο Σιμοκάττη γνωρίζουμε ότι το 584 ο Μαυρίκιος έστειλε στον χαγάνο των Αβάρων μία χρυσή κλίνη, την οποία, όπως και έναν ελέφαντα (βλ. παρακάτω), ο χαγάνος επέστρεψε στον αυτοκράτορα, ζητώντας επιπλέον 20.000 χρυσά νομίσματα ως ετήσιο φόρο.⁵² Ένα επίχρυσο τραπέζι και μία εσθήτα συμπλήρωσαν τα χρηματικά ανταλλάγματα που έλαβε ο χαγάνος των Αβάρων προκειμένου να αποσύρει τους Σλάβους από την πολιορκία της Σιγγηδόνας το 592.⁵³ Από τον Σιμοκάττη γνωρίζουμε και τα ανταλλάγματα που ο χαγάνος Βαϊανός δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει μετά την αποτυχημένη πολιορκία του Σίρμιου το 568 προκειμένου να αποσυρθεί.⁵⁴

Τα αρχαιολογικά ευρήματα που συμπληρώνουν τις γνώσεις μας για τις επαφές του Βυζαντίου με τους νομαδικούς λαούς από τα μέσα του 5ου έως τα μέσα του 6ου αιώνα, αντικατοπτρίζουν στο σύνολό τους την προσπάθεια πολιτικής και πολιτισμικής διείσδυσης της Κωνσταντινούπολης σε αυτούς. Πέρα από τις βυζαντινές τεχνοτροπικές επιδράσεις ωστόσο, ορισμένα αντικείμενα συνδέονται πιθανόν με δώρα διπλωματικών αποστολών. Ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα στον βορειοδυτικό Καύκασο είναι το περιδέραιο που εντοπίστηκε στο Džiginskoe, στην περιοχή του Κρασοντάρ. Το περιδέραιο φέρει τρία μετάλλια τα οποία στην πρόσθια όψη κοσμούνται με ένθετο όνυχα και στην πίσω όψη με σταυρούς. Ακόμη, η αγκράφα του

50. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 15. 6, 150: *Ὅτι τῶν Ἀβάρων σπεισαμένων καὶ ἐς τὰ οἰκεία ἀπερχομένων, οἱ Σκαμάρεις ἐγχωρίως ὀνομαζόμενοι ἐνεδερεύσαντες ἀφείλοντο ἵππους τε καὶ ἄργυρον καὶ ἐτέραν ἀποσκευήν. ... μοῖρὰν τινα ἀπεκατέστησε τοῖς Ἀβάροις.* ROHL, *Awaren*, 65. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Ἀβαροι*, 55.

51. Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 24, 246: *Quorum legatos cum recepisset, eos auro et argento, et vestibus, et zonis, et ephippiis aureis ditavit, et ceteris rebus quas eis dedit et per eos principibus eorum misit, ita ut mirarentur et alios rursus mitterent;* Victoris Tonnennensis episcopi, *Chronica a. 444-567* [MGH, AA 11], έκδ. Th. Mommsen, Berlin 1894, 205 (563. 2): *Eo anno Iustinianus princeps legatos gentis Avarorum primus primos suscepit et cum donis maximis remeare unde venerant facit*, ο οποίος χρονολογεί λανθασμένα την πρώτη αβαρική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη το 563. Flavius Cresconius Corippus, *In Laudem Iustini Augusti Minoris* lib. 4, έκδ. A. Cameron, London 1976, 3 (347-349), 71: *terrore putatis id nostrum fecisse patrem, miseratus egenis et profugis quod dona dedit?* Για τις αβαρικές αξιώσεις σε χρυσό, άργυρο και πολύτιμους λίθους, βλ. επίσης, *Λεξικόν τῆς Σούδας* 3, Λ 522, 270: *Λίθος: θηλυκὸν ἢ λίθος. οἱ δὲ Ἄβαροι χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον καὶ λίθων τὰς ἐριτίμους ἀποφέρεσθαι ἠξίουσιν.* ROHL, *Awaren*, 180. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Ἀβαροι*, 135.

52. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, I, 3. 11, 46: *... ἐπώχλει δὲ τὸν Καίσαρα καὶ κλίνην χρυσοῦν τεχνουργήσαντα ὡς αὐτὸν παραπέμψαι· βασιλεὺς δὲ τὸ δῶρον ἐξεργασάμενος βασιλικῶς μετεπέμπετο.* ROHL, *Awaren*, 76-77, 212. ο οποίος θεωρεῖ ότι η περιφρόνηση του χαγάνου προς τα δώρα του αυτοκράτορα αποσκοπούσε στο να καταδείξει την αμφισβήτηση της υπεροχής του. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Ἀβαροι*, 70.

53. Βλ. παραπάνω, υποσ. 28.

54. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 12. 5, 136: *οὐδὲ γὰρ πλεῖστα ἐβούλετο κομίσασθαι, ἀλλ' ἄχρι δίσκου ἑνὸς ἀργυροποιήτου καὶ ὀλίγου χρυσίου, ἔτι γε μὴν καὶ ἀμπεχονίου Σκυθίου.* ROHL, *Awaren*, 60, 180, 205. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Ἀβαροι*, 50.

περιδέραιου σχηματίζεται από χρυσό βυζαντινό νόμισμα που φέρει στην πρόσθια όψη τις μορφές του Ιουστίνου και του Ιουστινιανού και στην πίσω όψη έναν άγγελο με σταυρό και σφαίρα.⁵⁵

Ως βυζαντινής προέλευσης θεωρούνται επίσης κάποια αμφίστομα ξίφη με επιμήκη λεπίδα που εντοπίστηκαν, μεταξύ άλλων περιοχών της Ευρώπης, στον χώρο του βόρειου Καύκασου και των νοτιορωσικών ή ουκρανικών στεπών (Abrau-Dürso/περιοχή Κρασνοντάρ, Lermontovskaya Skala και Mokraya Balka/ κοιλάδα του Kislovodsk, Dmitrievka-Vol'naja Voda/περιοχή Ζαπορόγιε, Voshod/ περιοχή Σάρατοβ κ.α.) και χρονολογούνται μεταξύ 450 και 550. Η ευρύτερη διάδοση αυτού του τύπου ξίφους, το οποίο φέρει κλουαζονέ διακόσμηση στον φυλακτήρα, έχει θεωρηθεί δείγμα της επιρροής που ασκούσε η βυζαντινή αυτοκρατορία στον βαρβαρικό κόσμο και συνδέεται ίσως με δώρα διπλωματικών αποστολών.⁵⁶ Από την άλλη πλευρά, στις ταφές ηγεμόνων ή ανώτατων αξιωματούχων της πρώιμης αβαρικής περιόδου απαντούν ορισμένα ξίφη με επένδυση από χρυσό ή αργυρό έλασμα στη λαβή και στη θήκη τους, τα οποία αποτελούσαν μάλλον δώρα βυζαντινών διπλωματικών αποστολών.⁵⁷ Δίπλα στις δωρεές, όπλα, όπως και ενδύματα, αναφέρεται ότι αγόρασαν οι Άβαροι κατά την πρεσβεία του 562 στην Κωνσταντινούπολη.⁵⁸ Σχετικά με τη ροή βυζαντινών νομισμάτων, στην περιοχή του Κισλοβόντσκ εντοπίστηκε θησαυρός με νομίσματα του Ιουστινιανού,⁵⁹ ενώ στο Suuk Su της Κριμαίας (ταφή 56), ήλθαν στο φως νομίσματα των αυτοκρατόρων Ιουστίνου Α' και Ιουστινιανού Α'.⁶⁰

55. I. P. ZASESKAJA, Die Steppen des nördlichen Schwarzmeergebietes während der Hunnenzeit, στο: *Reitervölker aus dem Osten. Hunnen+Awaren. Katalog der Burgenländische Landesausstellung 1996 (Schloß Halbturn 26. April - 31. Oktober 1996)*, Eisenstadt 1996, 72, 82. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 105.

56. B. ANKE, *Studien zur reiternomadischen Kultur des 4. bis 5. Jahrhunderts* [Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 8], Weissbach 1998, 89-92. M. KAZANSKI – A. MASTYKOVA, Le Caucase du Nord et la région méditerranéenne aux 5e-6e siècles. À propos de la formation la civilisation aristocratique barbare, *Eurasia Antiqua* 5 (1999) 523-540. M. KAZANSKI, Les épées «orientales» à garde cloisonée du Ve-VIe siècle, στο: *International Connections of the Barbarians of the Carpathian Basin in the 1st-5th centuries A. D. Proceedings of the international conference held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza*, εκδ. E. ISTVÁNOVITS – V. KULCSÁR (Aszód – Nyíregyháza 2001), 389-418. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 106.

57. T. G. KOLIAS, *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur byzanti-nischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung* [Byzantina Vindobonensia 17], Wien 1988, 134. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Άβαροι, 216.

58. Μένανδρος, *Ιστορία*, απ. 5. 4, 52: οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ἀβάρων, ἐπεὶ οὐδὲν τι ὤνησαν ὦνπερ αἰτοῦντες πρὸς βασιλέα ἀφίκοντο, δῶρα ὥσπερ σύνηθες ἦν αὐτοῖς παρ' αὐτοῦ εἰληφότες, καὶ μὲν οὖν ὤνησάμενοι τὰ ὅσα χρεῶν, τοῦτο μὲν ἐσθῆτος, τοῦτο δὲ καὶ ὄπλων, ... ROHL, *Awaren*, 45, 195. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Άβαροι, 216.

59. KAZANSKI – MASTYKOVA, Caucase du Nord, 566. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 106.

60. T. VIDA, Frühmittelalterliche scheiben- und kugelförmige Amulettkapseln zwischen Kaukasus, Kastilien und Picardie, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 76 (1995), 235. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, Νομαδικοί λαοί, 107.

Πολυάριθμα βυζαντινά νομίσματα εντοπίστηκαν και στον χώρο του αβαρικού χαγανάτου, τα οποία, μεταξύ άλλων, σχετίζονται με τον ετήσιο φόρο του Βυζαντίου από το 574 έως το 626.⁶¹

Εκτός από τη δραστηριότητα των ίδιων των Αβάρων, θεωρείται πιθανό ότι πολλά αντικείμενα στο αβαρικό χαγανάτο κατασκευάστηκαν από βυζαντινούς τεχνίτες, ενώ πολυάριθμα ήταν και τα αυθεντικά βυζαντινά αντικείμενα (νομίσματα, αμφορείς, ζώνες, πόρπες, ενώτια, σταυροί κτλ.), που εντοπίστηκαν εκεί και είχαν ποικίλη προέλευση (εμπόριο, λεία από επιδρομές ή δώρα από τις διπλωματικές αποστολές των Βυζαντινών.⁶² Γνωρίζουμε ακόμη ότι μέρος του ετήσιου φόρου προς τους Αβάρους καταβαλλόταν σε είδος.⁶³ Ακόμη, ξεχωριστή σημασία είχαν τα μεταξωτά υφάσματα, τα οποία είτε δίδονταν στους Αβάρους ως δώρα ή ανταλλάγματα, είτε τα αγόραζαν οι Άβαροι στην Κωνσταντινούπολη.⁶⁴

Σε μικρότερο βαθμό από τα προηγούμενα απαντούν μαρτυρίες για την οποστολή δωρεών υπό μορφή τροφίμων ή ζώων. Εκτός από τα ιερά σκεύη, ο Ιουστίνος έστειλε στους Σαβείρους Ούννους αλεύρι, κρασί, λάδι και ενδύματα με αφορμή την ιεραποστολή του Θεόκλητου.⁶⁵ Ιδιαίτερο δώρο προς τον χαγάνο αποτελούσε ο ελέφαντας που έστειλε ο Μαυρίκιος το 584.⁶⁶ Την άνοιξη του 598 οι Βυζαντινοί και οι Άβαροι είχαν στρατοπεδεύσει στην περιοχή της Τόμεως, αναμένοντας ο ένας τις κινήσεις του άλλου. Την ημέρα του Πάσχα, στις 30 Μαρτίου, ο χαγάνος έστειλε τρόφιμα στους Βυζαντινούς, που αντιμετώπιζαν πρόβλημα επισιτισμού, και ο στρατηγός Πρίσκοκ ζήτησε ανακωχή για πέντε μέρες, στέλνοντας ως ανταπόδοση στον χαγάνο ινδικά καρυκεύματα και αρώματα.⁶⁷

Η παράθεση των παραπάνω μαρτυριών είναι ενδεικτική για την εικόνα των διπλωματικών σχέσεων του Βυζαντίου με τους λαούς της στέπας κατά την ύστερη Αρχαιότητα, εποχή όπου το βόρειο σύνορο της βυζαντινής

61. Βλ. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 168-171.

62. Στο ίδιο, *Άβαροι*, 134-135.

63. Σιμοκάττης, *Ίστορία*, I, 3. 3-7, 44-45: ... ὡσπερ ἄθλον εὐδοξίας δῶρα λαμπρὰ τοῖς βαρβάροις παρείχοντο ὀγδοήκοντά τε χιλιάδας χρυσῶν καθωμολόγουν ἀν' ἔτος ἕκαστον τοῖς βαρβάροις ἐγκαταβάλλεσθαι δι' ἐμπορίας ἀργύρου τε καὶ ποικίλης ἐσθῆτος. Βλ. επίσης παραπάνω, υποσ. 20, 26. ΡΟΗΛ, *Awaren*, 180, 195.

64. Βλ. παραπάνω, υποσ. 26, 28, 48, 58, 63. ΡΟΗΛ, *Awaren*, 180, 212. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 135.

65. Βλ. παραπάνω, υποσ. 45.

66. Σιμοκάττης, *Ίστορία*, I, 3. 9, 45: καὶ ψυχαγωγεῖ θᾶττον ὁ βασιλεὺς τῆς ἱστορίας τὸν ἔρωτα καὶ δίδωσιν εἰς θεωρίαν ἐλεφάντων γενέσθαι, πέμψας ὡς αὐτὸν ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ τρεφομένων θηρίων τὸ ἐξοχώτατον. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 70.

67. Σιμοκάττης, *Ίστορία*, VII, 13. 5-6, 267-268: ... ὁ Χαγάνος πρέσβεις ἐξέπεμπεν Ἰνδικὰς ὑπὸ τοῦ Πρίσκου λαβεῖν ἀξίων καρυκείας. ὁ μὲν οὖν στρατηγὸς τοῦ βαρβάρου τὴν ἀξίωσιν ἐθεράπευε πέπερί τε ἐξέπεμπε καὶ φύλλον Ἰνδικὸν κασίαν τε καὶ τὸν λεγόμενον κόστον. ὁ δὲ βάρβαρος τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀπολαβῶν δωρεάς, καταρωματισιάμενος ἤσθη λίαν περιχαρῶς. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, 278, ο οποίος αναφέρει ότι χρειάσθηκαν 400 άμαξες για τη μεταφορά των αβαρικών εφοδίων: τετρακοσίας τοίνυν άμάξας πληρώσας τούτοις ἐξέπεμψεν. ΡΟΗΛ, *Awaren*, 152. ΚΑΡΔΑΡΑΣ, *Άβαροι*, 89.

αυτοκρατορίας στον Κάτω Δούναβη, αλλά και οι ανατολικές επαρχίες, ήταν περιοχές ιδιαίτερα ευάλωτες στις επιδρομές των νομάδων. Η σύναψη συμμαχιών, ο ετήσιος φόρος και τα πάσης φύσεως πολυτελή αντικείμενα που περιλαμβάνονται στις καταγραφείσες δωρεές δείχνουν ότι, πέρα από τις ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις που απαιτούσε η αντιμετώπισή τους, η ειρηνική γειτνίαση με τους νομαδικούς λαούς αποτελούσε ένα ιδιαίτερα μεγάλο βάρος για το αυτοκρατορικό ταμείο. Από την άλλη πλευρά, όπως σημειώθηκε, η αξία και η πολυμορφία των δωρεών εξυπηρετούσαν τόσο τις ανάγκες της αυτοκρατορικής ιδεολογίας όσο και την επιθυμία των χαγάνων για τη συγκέντρωση πλούτου και, μέσω αυτού, την ενίσχυση της επιρροής τους. Μέσω των δωρεών ωστόσο, και σε συνδυασμό με την πολιτισμική επιρροή που άσκησε ο εκχριστιανισμός, η Κωνσταντινούπολη πέτυχε να δημιουργήσει ερείσματα στον χώρο του Καύκασου και των νοτιορωσικών στεπών, τα οποία έγιναν ισχυρότερα, και ακόμη πιο κρίσιμα, κατά τον 7ο αιώνα, μετά τη δημιουργία της «Μεγάλης Βουλγαρίας» από τον Κούβρατο.